

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.5.2.28>

REALIZACJA EUROPEJSKIEJ POLITYKI W ZAKRESIE DZIAŁAŃ NA RZECZ PRAW CZŁOWIEKA I PRZECIWDZIAŁANIE NADUŻYCIOM SUBIEKTYWNYCH PRAW PUBLICZNYCH W PROCESIE ICH OBRONY

Mykhailo Us

aspirant Katedry Prawa Administracyjnego

Narodowego Uniwersytetu Prawniczego imienia Jarosława Mądrego (Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-5895-0389

e-mail: michae.us@gmail.com

Yaroslava Ryabchenko

kandydat nauk prawnych, docent,

docent Katedry Prawa Administracyjnego

Narodowego Uniwersytetu Prawniczego imienia Jarosława Mądrego (Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-3132-3799

e-mail: slavohka@ukr.net

Adnotacja. W niniejszym artykule podkreślono działania na rzecz praw człowieka w celu ochrony subiektywnych praw publicznych uczestników stosunków administracyjnych w ramach realizacji polityki europejskiej na Ukrainie i przeciwdziałania ich nadużyciom. Skupiono się na reformie instytucji adwokatury. W szczególności zwrócono uwagę na koncepcję reformy procedury egzaminu kwalifikacyjnego i koncepcję poprawy obowiązujących przepisów dotyczących wymiaru sprawiedliwości, statusu sędziów, sądownictwa i powiązanych instytucji prawnych, przygotowaną przez grupę roboczą ds. rozwoju ustawodawstwa w sprawie organizacji władzy sądowniczej i sprawiedliwości Komisji ds. Reformy Prawnej przy Prezydencie Ukrainy. Ujawniono klasyfikację nadużycia praw. Stwierdzono maksymalne przybliżenie ukraińskiego ustawodawstwa do standardów międzynarodowych i reorganizację systemu egzekwowania prawa w celu maksymalizacji praw człowieka na Ukrainie.

Słowa kluczowe: działalność adwokacka, adwokat, uczestnicy stosunków administracyjnych, prawa podmiotowe, prawa człowieka, nadużycia praw, polityka europejska.

IMPLEMENTATION OF EUROPEAN POLICY IN THE FIELD OF HUMAN RIGHTS ACTIVITY AND COMBATING THE ABUSE OF SUBJECTIVE PUBLIC RIGHTS RIGHTS

Mykhailo Us

Postgraduate Student at the Department of Administrative Law

Yaroslav Mudryi National Law University (Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-5895-0389

e-mail: michae.us@gmail.com

Yaroslava Ryabchenko

Candidate of Law Science, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Administrative Law

Yaroslav Mudryi National Law University (Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-3132-3799

e-mail: slavohka@ukr.net

Abstract. In this article it is reflected advocate activity in relation to the protection of equitable public rights of participants of administrative relations within the framework of realization of европейської politics in Ukraine and counteraction to their abuse. Attention is concentrated on reformation of institute of advocacy. In particular, paid attention to Conception of reformation of procedure of drafting of qualifying examination and Conception of improvement of current legislation about the judicial system, status of judges, rule-making and contiguous legal institutes, prepared by a working group on questions development of legislation about organization of department judicial and realization of justice of Commission on questions legal reform at President of Ukraine. Classification of abuse of rights is exposed. Drawn conclusion about the maximal approaching of the Ukrainian legislation to the international standards and reorganization of the law-enforcement system is with the aim of the maximal guaranteeing of human rights in Ukraine.

Key words: advocate activity, advocate, participants of administrative relations, equitable rights, human, abuse of rights rights, politics of Europe.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОТИДІЯ ЗЛОВЖИВАННЮ СУБ'ЄКТИВНИМИ ПУБЛІЧНИМИ ПРАВАМИ В ПРОЦЕСІ ЇХ ЗАХИСТУ

Михайло Ус

аспірант кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(Харків, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-5895-0389
e-mail: michae.us@gmail.com

Ярослава Рябченко

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(Харків, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-3132-3799
e-mail: slavohka@ukr.net

Анотація. У статті висвітлено правозахисну діяльність щодо захисту суб'єктивних публічних прав учасників адміністративних відносин у рамках реалізації європейської політики в Україні та протидії їх зловживанням. Зосереджено увагу на реформуванні інституту адвокатури. Зокрема, звернено увагу на Концепцію реформування процедури складення кваліфікаційного іспиту та Концепцію вдосконалення чинного законодавства про судоустрій, статус суддів, судочинство та суміжні правові інститути, підготовлену робочою групою з питань розвитку законодавства про організацію судової влади та здійснення правосуддя Комісії з питань правової реформи при Президентові України. Розкрито класифікацію зловживання правами. Зроблено висновок про максимальне наближення українського законодавства до міжнародних стандартів і реорганізацію правоохоронної системи з метою максимального гарантування прав людини в Україні.

Ключові слова: адвокатська діяльність, адвокат, учасники адміністративних відносин, суб'єктивні права, права людини, зловживання правами, європейська політика.

Вступ. Сучасний світ неможливо уявити без прав людини, які є основою правового порядку й, безумовно, мають бути охоронювані державою. Ось чому сьогодні в умовах сучасних реформаційних державотворчих і правотворчих процесів в Україні одним із пріоритетних завдань є забезпечення повноцінного функціонування правових механізмів захисту прав і свобод громадян у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Правова основа захисту прав і свобод базується на положеннях ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження й забезпечення прав людини є головним обов'язком держави. Додамо, що ст. 40 Конституції України визначає право людини та громадянина направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування й посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення й дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Окрім того, відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України, кожному гарантується захист своїх прав, свобод та інтересів від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами. Звернемо увагу, що гарантоване ст. 55 Конституції України право на захист можливе лише в разі його порушення, тому логічною вимогою при захисті такого права є обґрунтування порушення. Порушення також має бути реальним, стосуватися індивідуально вираженого права особи, тобто конкретизоване в законах України. Натомість захист порушеного права повинен бути ефективним, але особа після використання всіх національних засобів правового захисту, згідно з ч. 3 ст. 55 Конституції України, має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних установ чи відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (Конституція України, 1996). Так, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у рішеннях неодноразово підкреслював необхідність ефективного захисту прав заявників. Наприклад, у п. 75 рішення від 05.04.2005 у справі «Афанасьєв проти України» (заява № 38722/02) ЄСПЛ зазначає, що засіб захисту, який вимагається згаданою статтею, повинен бути «ефективним» як у законі, так і на практиці, зокрема в тому сенсі, щоб його використання не було ускладнене діями або недоглядом органів влади відповідної держави (Рішення Європейського суду з прав людини від 05.04.2005 «Афанасьєв проти України»).

У свою чергу, ст. 59 Конституції України закріплює право на правову допомогу як гарантовану державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин із державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі й формах, як вона того потребує (Конституція України, 1996). Завдяки філософсько-правовому аналізу встановлено, що за своєю суттю

права людини – це втілення в специфічній формі високих ідей справедливості, свободи й рівності людини в її природних правах, які визнаються й гарантуються міжнародним співтовариством і національним законодавством. Особливості прав і свобод людини як джерела права зумовлені тим, що після їх визнання та закріплення в національних і міжнародних актах й, отже, наділення їх відповідною офіційно-владною юридичною силою вони продовжують водночас залишатися природними правами. Право на правову допомогу є одним із найважливіших правових засобів, необхідним елементом механізму забезпечення всіх інших прав і свобод людини та громадянина.

Основна частина. Таким чином, метою статті є дослідження правозахисної (адвокатської) діяльності суб'єктивних публічних прав учасників адміністративних відносин у рамках реалізації європейської політики в Україні та протидії їх зловживанням.

Аналізуючи адвокатську діяльність як незалежну професійну діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту, яка є необхідною умовою захисту конституційного ладу, забезпечення законності й правопорядку, дотримання прав і свобод людини та громадянина, можна зробити висновок про необхідність гармонізації основних напрямів правової політики у сфері правозахисної діяльності.

Звернемо увагу, що в роботі Т.Б. Вільчик пропонує концепцію, відповідно до якої інститут адвокатури України повинен стати однією з провідних структур правової системи, здатною ефективно контролювати додержання органами державної влади прав і законних інтересів людини завдяки здійсненню суспільно значущих публічних функцій, а саме: захисту суспільства в особі кожного його члена; професійно-правового контролю за забезпеченням органами державної влади конституційних прав і свобод людини; законотворчої ініціативи (Вільчик, 2016: 3). Однак не варто забувати про зловживання суб'єктивними правами. На наш погляд, зловживання правом необхідно розглядати не лише з позиції конкретної галузі права, що, урешті-решт, призведе до однобічності поглядів, а й із позиції загальної теорії права в усьому різноманітності його проявів у правовій дійсності. Можна надати різні класифікації зловживання правами. Так, наприклад, у сфері використання правових знань варто виокремити: зловживання правами радника з правових питань; зловживання при здійсненні правосуддя; за способом: зловживання у сфері речового права; зловживання в галузі інтелектуальної власності; зловживання при вирішенні процесуальних питань; зловживання при винесенні вердикту (судового рішення); корпоративні зловживання; зловживання у сфері зобов'язального права; зловживання у сфері спадкового права; зловживання на стадії виникнення права (Тарасенко, 2004: 8–9) тощо.

Зловживання правом також необхідно розглядати не тільки як різновид правопорушення, а і як правомірну поведінку. Аналіз чинного законодавства, що регламентує поведінку (діяльність) суб'єктів, дає можливість виділити два типи правової поведінки, які визнаються зловживання правом, а саме: правомірну (легальну) і протиправну. При правомірному зловживанні правом заподіюється шкода не охоронюваним законом відносинам, такі зловживання залежно від конкретних обставин можна розглядати виключно як аморальні або недоцільні. При протиправному зловживанні правом суб'єкт учиняє протиправне діяння за допомогою реалізації власного суб'єктивного права, заподіюючи шкоду охоронюваним законом відносинам, але початкова стадія його діяння знаходиться в межах закону (Бакаєв, 2013: 7–13).

Крім цього, ст. 171 Конвенції про захист прав і основних свобод людини передбачає заборону зловживання правами, а саме: ніщо не може тлумачитися як таке, що надає будь-якій державі, групі або особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких із тих прав і свобод, що викладені в цій Конвенції, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж передбачено цим документом. Стаття 181 цього ж таки документа встановлює обмеження в застосуванні обмежень на права: обмеження, які дозволяються цим документом щодо згаданих прав і свобод, можуть застосовуватися тільки з тією метою, з якою вони передбачені (Конвенція про захист прав і основних свобод, 1998: 270).

Виходячи з викладеного, зловживання правом означає здійснення суб'єктивного права однією особою всупереч інтересам іншої особи або суспільства.

Таким чином, пріоритетні шляхи інституційних змін, спрямованих на гармонізацію публічної політики й управління, полягають у формуванні національної ідентичності як ключового чинника, на якому базується процес визначення головних орієнтирів суспільного поступу й національних інтересів; у роботі щодо створення політико-правових механізмів, які унеможливають домінування корпоративних і групових інтересів над загальнодержавними (Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід, 2016: 262). Суб'єктивне право трактується в літературі як вид можливої поведінки учасників правових відносин, визначеної й гарантованої. Тому в цьому аспекті постає необхідність дослідження Концепції реформування процедури складення кваліфікаційного іспиту для отримання права на зайняття адвокатською діяльністю та Концепції вдосконалення чинного законодавства про судоустрій, статус суддів, судочинство та суміжні правові інститути, підготовлену робочою групою з питань розвитку законодавства про організацію судової влади та здійснення правосуддя Комісії з питань правової реформи при Президенті України.

Так, досліджуючи Концепцію реформування процедури складення кваліфікаційного іспиту, Рада адвокатів України зазначила про оновлений порядок подачі документів для складення кваліфікаційного іспиту (через офіційний веб-сайт НААУ в спосіб автоматичного розподілу заяви, з можливістю обрання дати й регіону складення іспиту), удосконалену двоетапну процедуру складення кваліфікаційного іспиту (усний – тестування, письмовий – практичні завдання з вирішенням юридичних завдань і складенням процесуальних

документів), запропонувала, керуючись ст. 55 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Положенням про Раду адвокатів України, унести зміни та доповнення в законодавство, що регулює адвокатуру й адвокатську діяльність (Національна асоціація правників України).

У свою чергу, 18 жовтня 2019 року затверджено Концепцію вдосконалення чинного законодавства про судоустрій, статус суддів, судочинство та суміжні правові інститути, підготовлену робочою групою з питань розвитку законодавства про організацію судової влади та здійснення правосуддя Комісії з питань правової реформи при Президентові України. Концепція містить низку таких блоків: блок щодо законодавчого вдосконалення судоустрою та статусу суддів, спрямований на вдосконалення організації судової влади України, перегляд засад касаційного судочинства; блок щодо реформ законодавчого вдосконалення судочинства; третій блок щодо законодавчого вдосконалення суміжних правових інститутів. У ньому відображено актуальні питання досудового (позасудового) вирішення спорів, виконання судових рішень та адвокатури. Так, запропоновано внести зміни й доповнення в законодавство, що регулює адвокатуру та адвокатську діяльність: пропонується уточнити положення щодо видів адвокатської діяльності та прав адвоката при цьому, зокрема розширення їхніх професійних і забезпечення можливостей доступу до єдиних державних реєстрів (зокрема Єдиного державного реєстру досудових розслідувань); конкретизувати підстави та процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності з повним додержанням принципів і норм, викладених у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, з уточненням умов оскарження рішень про притягнення до дисциплінарної відповідальності; запровадження інституту спрощеного дисциплінарного провадження; про уточнення умов (вимоги щодо освіти, професійного досвіду тощо) та обмежень доступу до адвокатської діяльності, удосконалення процедур проведення кваліфікаційного іспиту, стажування кандидатів, порядку ведення та змісту даних Єдиного реєстру адвокатів України; про положення щодо організаційно-правових форм здійснення адвокатської діяльності; уточнити особливості окремих видів адвокатської діяльності (організація надання безоплатної правової допомоги з урахуванням міжнародних стандартів і позиції адвокатури, законодавче закріплення гонорару успіху, представництво інтересів публічних органів тощо); урегулювати процесуальний статус і повноваження помічників адвоката; удосконалити організаційні засади та гарантії діяльності органів адвокатського самоврядування, уточнити статус і повноваження Національної асоціації адвокатів України, засади фінансування діяльності органів самоврядування (Асоціація правників України). Насамкінець у Концепції пропонується встановити на законодавчому рівні, що оновлення законодавства про адвокатуру й адвокатську діяльність здійснюється виключно профільними законами з урахуванням відповідних міжнародних стандартів і думки адвокатури.

Висновки. Дотримуючись міжнародних принципів, Україна з перших же днів незалежності обрала курс на зближення правової системи держави з європейським шляхом реформування судової системи, правоохоронних органів та адвокатури. Кінцевою метою перетворень ставиться максимальне наближення українського законодавства до міжнародних стандартів і реорганізація адвокатури з метою максимального гарантування прав людини в Україні. Так, заходи з реформування ґрунтуються на сформованих світовою практикою принципів засадах функціонування правової політики у сфері правозахисної (адвокатської) діяльності й відповідно до загально визначених міжнародних демократичних стандартів, прямої демократії; закріплення принципів ефективності, відкритості й добросовісності в адвокатській діяльності. Українську правову політику як органічний складник суспільно-державної політики формує правозахисна діяльність, а також громадяни як безпосередньо, так і через органи державної влади, органи місцевого самоврядування суттєво коригують правову політику, що реалізують самі, ніби перевіряючи її на життєздатність та ефективність, виявляють у ній переваги й недоліки, уносять необхідні пропозиції та рекомендації щодо її вдосконалення. Тому й удосконалення та гармонізація правової політики у сфері правозахисної (адвокатської) діяльності сьогодні є необхідними в рамках Концепції реформування процедури складення кваліфікаційного іспиту для отримання права на зайняття адвокатською діяльністю та Концепції вдосконалення чинного законодавства про судоустрій, статус суддів, судочинство та суміжні правові інститути з метою запобігання зловживанню суб'єктивними правами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Рішення Європейського суду з прав людини від 05.04.2005 «Афанасьєв проти України» (заява № 38722/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_239#Text.
3. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 19 с.
4. Тарасенко О.А. Злоупотребление правом: теория проблемы с точки зрения применения ст. Ю Гражданского кодекса РФ в арбитражном процессе. *Вестник Федерального Арбитражного суда Западно-Сибирского округа*. 2004. № 4. URL: <http://base.garant.ru/4020887/#ixzz77PXPJBAM>.
5. Бакаєв Д.С. Концепція зловживання правом у правовій доктрині: порівняльно-правовий аспект. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 7–13.
6. Конвенція про захист прав і основних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 270.

7. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія / за заг. ред. С. Чернова, В. Воронкової, В. Банаха, О. Сосніна, П. Жукаускаса, Й. Ввайнхардт, Р. Андриукайтене ; Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя : ЗДІА, 2016. 606 с.
8. Національна асоціація правників України. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2018-03-30-r-shennya-rau-25_5acf55f8a1406.pdf.
9. Асоціація правників України. URL: <https://uba.ua/ukr/projects/15/>.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996. [The Constitution of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1996. № 30. St. 141 [in Ukrainian].
2. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 05.04.2005 «Afanasyev proty Ukrainy» (zaiava № 38722/02) [Judgment of the European Court of Human Rights of 05.04.2005 «Afanasyev v. Ukraine» (application №38722/02)]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_239#Text [in Ukrainian].
3. Vilchuk T.B. Advokatura yak instytut realizatsii prava na pravovu dopomohu: porivnialno-pravovy analiz zakonodavstva krain Yevropeiskoho Soiuzu ta Ukrainy [Advocacy as an institution for the realization of the right to legal aid: a comparative legal analysis of the legislation of the European Union and Ukraine]. *Avtoreferat na zdobuttia naukovoho stupenia doktora yurydychnykh nauk: 12.00.10 – sudoustrii; prokuratura ta advokatura. Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho*. Kharkiv, 2016. 19 s. [in Ukrainian].
4. Tarasenko O. A. Zlupotreblenye pravom: teoriya problemy s tochky areniya prymerenya st. Yu Hrazhdanskoho kodeksa RF v arbytrazhnom protsess [Abuse of the right: the theory of the problem from the point of view of the application of Art. Yu Civil Code of the Russian Federation in the arbitration process]. *Vestnyk Federalnogo Arbytrazhnoho suda Zapadno-Sybyrskoho okruha*, №4, 5-6, 2004: URL: <http://base.garant.ru/4020887/#ixzz77PXPJBAM> [in Russian].
5. Bakaiev D.S. Kontseptsiiia zlovzhyvannia pravom u pravovii doktryni: porivnialno-pravovy aspekt [The concept of abuse of law in legal doctrine: a comparative legal aspect]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 2013. №1. S. 7–13 [in Ukrainian].
6. Konventsiia pro zakhyst prav i osnovnykh svobod: Mizhnarodnyi dokument vid 04.11.1950 [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. *Ofitsiyni Visnyk Ukrainy*, 1998. № 13. Str. 270 [in Ukrainian].
7. Serhiia Chernova, Valentyny Voronkovoї, Viktora Banakha, Oleksandra Sosnina, Pranasia Zhukauskasa, Yolity Vvainkhardt, Rehiny Andriukaitene. Publichne upravlinnia ta administruvannia v umovakh informatsiinoho suspilstva: vitchyzniani i zarubizhnyi dosvid [Public administration and administration in the information society: domestic and foreign experience]: *monohrafiia, Zaporiz. derzh. inzh. akad. Zaporizhzhia: ZDIA*, 2016. 606 s. [in Ukrainian].
8. Natsionalna asotsiatsiia pravnykiv Ukrainy [National Association of Lawyers of Ukraine]. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2018-03-30-r-shennya-rau-25_5acf55f8a1406.pdf [in Ukrainian].
9. Asotsiatsiia pravnykiv Ukrainy [Ukrainian Bar Association]. URL: <https://uba.ua/ukr/projects/15/> [in Ukrainian].